

Bespreking door Kees Kok , verschenen in de Maandbrief voor Leerhuis & Liturgie, jaargang 11, nr. 1-2 (maart 2006).

Leerdicht over Jezus

Huub Oosterhuis, Hier aanwezig. Een leerdicht over Jezus met illustraties van Geertrui Charpentier, Ten Have, Kampen 2005

Hier aanwezig, het laatst verschenen boek van Huub Oosterhuis, is een 'leerdicht over Jezus van Nazaret', een zeventig bladzijden lang gedicht dat iets wil toevoegen aan het verhaal over deze 'zoon van de Thora', die ons - niet-joden - het woord dat door Mozes en de profeten tot Israël gesproken is, 'te verstaan heeft gegeven'. Dat deze fraai gebonden uitgave tweemaal zeventig bladzijden telt, komt doordat de helft ervan gevuld wordt door paginagrote illustraties van Geertrui Charpentier, een kunstenares met wie de auteur al minstens vijftwintig jaar op allerlei manieren samenwerkt. Zij verzorgde onder andere zwart-wit illustraties bij een serie boekjes met zijn liederen (Kok, Kampen 2003/2004). De illustraties in Hier aanwezig zijn full color. De stijl van Charpentier is tegelijkertijd herkenbaar en gevarieerd. Haar kleurrijke voorstellingen lopen uiteen van zeer concrete weergaven van het ernaast vertelde verhaal, vol menselijke figuren in de meest uiteenlopende poses, tot bijna abstracte composities, maar ook daar zit altijd wel ergens een menselijk figuurtje in verstopt. De hele bijbel is immers een 'boek van mensen over mensen'.

Zo valt er naast het lerend lezen ook veel te zien. Hoe tekst en illustraties op elkaar inwerken, zal voor iedereen anders zijn. De prenten geven de verschillende episodes van dit leerdicht over Jezus een geheel eigen kleur, zij maken het tot een bonter geheel en verschaffen een andere, voor velen wellicht directere toegang tot de tekst. Want het gaat hier niet om de zoveelste versimpelde versie van de evangeliëverhalen, geen verkleutering van het 'groot verhaal' over Jezus van Nazaret, zoals in veel kinderbijbels. De oplettende lezer ontdekt vooral in talloze details het typisch eigen geluid van de dichter. Het gedicht is geschreven in een staccato van jamben (kort-lang, kort-lang, kort-lang) en zit vol enjambementen: de zinnen lopen over de regels heen. Dat vereist grote concentratie bij het lezen, voor je het weet mis je wat.

Oosterhuis heeft geen poging gedaan tot een volledige weergave van het verhaal en beperkt zich ook niet tot één evangelie, al komt Lukas, getuige het bijbelregister achterin, het meest aan bod. Maar je kunt ook niet spreken van een 'evangeliëharmonie' waarbij de vier evangeliëën zijn samengesmolten tot een vlotlopend epos. Naast het Lukaanse geboorteverhaal wordt apart ruimte toegedicht aan de drie wijzen van Matteüs. Sommige evangeliëverhalen komen uitvoerig aan de orde, andere worden slechts aangestipt, bijna stenografisch. En er worden dichterlijke verbanden gelegd tussen uiteenliggende passages. Zo wordt de 'beproeving' van Jezus in de woestijn, over drie pagina's verdicht (nr. 13), tot een voorafspiegeling van de beproeving die hij vlak voor zijn arrestatie op de 'Berg van de Olijven' moet doorstaan (nr. 40). In beide verhalen gaat het om de vraag wat nu de wil van zijn vader is: 'Is dit jouw wil? Moet dit nog lang?'; 'Ik wil niet, hoe kan dit jouw wil zijn, vader?' De scène die bekend staat als 'de rijke jongeling' is daarentegen even origineel als kort en krachtig weergegeven. De jongeling is een vrouw geworden, en zij doet wel wat hij niet kon: zijn bezit verkopen en

aan de armen geven:

*Van verre zag zij hem, drong naar hem toe:
Ik zal u volgen, heer, waar gij ook gaat.
Waar ik ook ga? vraagt hij - Ik heer? Wie jij?
Verkoop wat je bezit, geef het de armen.*

*Zij had een lusthof, tuinen aan rivieren,
goudmijnen, dure wijken. Zij verkocht ze.*

Zoals al zijn liturgische poëzie heeft Oosterhuis deze tekst geschreven om het bijbelverhaal, in dit geval dat over Jezus, weg te halen uit zijn overbekendheid en quasi-vanzelfsprekendheid. Twee accenten zijn daarbij belangrijk: Jezus is jood, als zoon van de Thora staande in de joodse traditie, en zijn boodschap is politiek van aard, dat wil zeggen: de politiek-maatschappelijke situatie waarin die boodschap klinkt, is geen neutraal gegeven, maar een wezenlijk bestanddeel van het verhaal. De volkstelling, bijvoorbeeld, die door keizer Augustus is uitgeschreven en die het verhaal over Jezus' geboorte in gang zet doordat Maria en Jozef op weg gaan van Nazaret naar Betlehem, is geen onschuldig statistisch gebeuren, maar een middel om de uitbuiting van het volk efficiënter te laten verlopen. Oosterhuis dicht:

*de mensheid moest geteld en opgeschreven
als geld geteld, ten dode opgeschreven
Jezus' optreden is gericht tegen de gevestigde religieus-politieke macht die de tempel in dienst van de broodroof van de keizer heeft gesteld. En zijn kritiek is niet gedateerd en ook niet 'anti-judaïstisch', maar altijd actueel waar machtsmisbruik en religie met elkaar een verbond sluiten. Zo lezen we bij de bekende scène van de tempelreiniging:*

wie heeft jou tot een rovershol gemaakt?

Daar hebben zich de heulers met de vijand verschanst, de onderdrukkers van de armen, aanbidders van die vreemde god die keizer van Rome heet - die zoveel namen draagt als er tirannen zijn tot op vandaag.

De dichter vertelt, maar is ook direct in het leerdicht aanwezig, als 'voorganger'. Hij opent met een gebed: 'Wees hier aanwezig', een liturgische tekst waarin gebeden wordt om de aanwezigheid van 'het woord dat Gij in Israël gesproken hebt'; dat het aanwezig mag zijn 'nu, als toen in hem'. Het gaat om de aanwezigheid van uitzicht, visioen, vervulling, van leven en levenskracht tegen de dood:

*Verschijn, de nacht is diep, de dagen leeg.
De mensen sterven en zijn niet gelukkig.*

Soms wordt het verhaal geïnterrupteerd door korte 'meditaties', mini-overwegingen van de verteller, bijvoorbeeld na de regels over de doop van Jezus:

*Alef en eerste morgen, wolk van licht
sta boven mij, zoals je eertijds rustte*

op hem toen hij daar stond ten dode toe

*om wie ik hoop wat ik niet denken kan:
dat het toch goed komt ooit met deze wereld*

om wie ik denk dat dood niet eeuwig duurt.

Het leerdicht houdt niet op waar de evangeliën eindigen, maar vertelt net als Lukas in zijn Handelingen verder, over Pinksteren en Paulus, over de manier waarop de aanwezigheid van het woord na het heengaan van Jezus zich doorzet, tot op vandaag.

Ten bate van het lezen, leren en beschouwen van dit bijzondere boek door minder bijbelvaste lezers, is een bescheiden, maar nuttig bijbelregister toegevoegd. Dat mag wat mij betreft uitvoeriger. Maar het is hoe dan ook gewenst om bij de lezing van dit leerdicht een goede bijbelvertaling (of meerdere van de minder goede) bij de hand te houden, om na te gaan wat Huub Oosterhuis, juist vaak door kleine verschuivingen en accentueringen, met de verhalen doet. Zo kan Hier aanwezig, behalve als lees- en kijkboek voor verloren momenten, ook heel goed dienst doen in een leerhuis over Jezus van Nazaret, als een poëtisch evangeliecommentaar.